

АМЕРИКАНСЬКО-КИТАЙСЬКІ ВІДНОСИНИ ЗА АДМІНІСТРАЦІЇ БАРАКА ОБАМИ

Проаналізовано зміст американсько-китайських відносин за адміністрації Барака Обами, тенденції їх розвитку, сфери спільних інтересів і суперечностей двох держав, вплив на двосторонні відносини нової азійсько-тихоокеанської стратегії Вашингтона.

Ключові слова: американсько-китайські відносини, адміністрація Обами, Азійсько-Тихоокеанський регіон.

Проанализирована суть американско-китайских отношений при администрации Барака Обамы, тенденции их развития, сферы общих интересов и противоречий двух государств, влияние на двухсторонние отношения новой азиатско-тихоокеанской стратегии Вашингтона.

Ключевые слова: американско-китайские отношения, администрация Обамы, Азиатско-Тихоокеанский регион.

The paper studies a nature of U.S.-Chinese relations, their main developments, the spheres of common interests and contradictions between the U.S. and China, and the influence of a new Barack Obama administration Asia-Pacific strategy on mutual relations.

Keywords: U.S.-Chinese relations, Barack Obama administration, Asia-Pacific.

За короткий проміжок часу, що пройшов від завершення біполярної епохи, відбулися значні зміни в системі міжнародних відносин. Після короткочасного періоду глобального домінування США процес формування багатополюсного світу на початку ХХІ ст. прискорився. Різко зросла вага Східної Азії в світовій політиці, значною мірою за рахунок перетворення Китаю на локомотив розвитку регіональної і світової економіки, особливо в умовах глобальної фінансово-економічної кризи, що розпочалася в 2008 р. Посилився вплив Китаю на вирішення регіональних і глобальних проблем. В цих умовах американсько-китайські відносини стали ключовими для збереження стабільності й поступової трансформації існуючого світового порядку.

Відносини між США і КНР перебувають в центрі уваги світових дослідницьких центрів, їх вивченню присвячено численні наукові публікації [1]. У вітчизняній історичній і політичній науці вони отримали найбільш глибокий аналіз в працях О. В. Шевчука, М. А. Тарана, Л. А. Лещенка, В. І. Голов-

ченка, ін. [2]. Метою даного дослідження є аналіз американсько-китайських відносин за адміністрації Б. Обами, їх стану, характеру, тенденцій розвитку, основних суперечностей і сфер спільних інтересів.

Адміністрація Б. Обами прийшла в офіс, шукаючи кооперативного партнерства з Китаєм, обстоюючи позицію, що створення позитивних і усебічних відносин співробітництва між США і Китаєм важливе для миру і безпеки в Східній Азії, вирішення глобальних проблем. Вже в програмній статті кандидата в президенти Б. Обами «Відновлення американського лідерства», опублікованій влітку 2007 р., зазначалася необхідність спонукати Китай відігравати «відповідальну роль як зростаючої влади» у вирішенні спільних проблем ХХІ століття. «Ми будемо конкурувати з Китаєм в деяких сферах і співробітничати в інших. Наше важливе завдання полягає в тому, щоб побудувати відносини, які розширюють співробітництво і водночас зміцнюють нашу здатність конкурувати» [3].

В основу зовнішньополітичної стратегії США за адміністрації Б. Обама було покладено принципи поєднання ідеології й прагматизму; концепцію «розумної влади», що реалізується шляхом використання повного набору дипломатичних, економічних, військових, політичних, юридичних і культурних заходів, їх правильної комбінації для кожної конкретної ситуації; визнання взаємозалежності світу, спільності загроз і викликів, що робить проблематичним одноосібне лідерство США. Вирішальну роль в реалізації зовнішньої політики покладено на дипломатію, на відміну від силових методів попередньої адміністрації Дж. У. Буша.

Визнання нової глобальної розстановки сил засвідчила ініціатива одного з провідних теоретиків зовнішньої політики США З. Бржезінського, оприлюднена ним в січні 2009 р., про створення «великої двійки» («G2») між США і Китаєм [4]. В квітні 2009 р. в умовах розгортання найбільш гострої фази глобальної фінансової кризи між президентами Б. Обамою і Ху Дзінтао досягнуто домовленість про розширення економічних переговорів на рівні кабінетів США і Китаю, які розпочалися за адміністрації Дж. У. Буша, до рівня «Американсько-китайського стратегічного і економічного діалогу», що охоплює широке коло двосторонніх, регіональних і глобальних питань поточного і довготривалого стратегічного інтересу. Його перший раунд за участю держсекретаря США Х. Клінтон, міністра фінансів США Т. Гейтнера, члена Держради КНР Дай Бінго і віце-прем'єра КНР Ванг Кішана відбувся у Вашингтоні в липні 2009 р. Центральними під час переговорів були наступні проблеми: економічне одужання й відновлення світової економіки; зміна клімату і «чиста» енергетика; безпека; розвиток. У виступі держсекретаря Х. Клінтон на переговорах зазначалося, що в наступні десятиліття великі держави буде вирізняти не здатність домінувати і розділяти, а спроможність вирішувати проблеми. Але реальність така, що жодна країна не може здолати сучасні виклики одна, їх вирішення вимагає нової глобальної архітектури. Тож, хоч в минулому відносини між США і Китаєм

розвивалися під впливом ідеї про баланс влади між великими державами, нове мислення ХХІ-го століття може призвести до зрушень «від багатополюсного до багатопартнерського світу» [5]. Отже, підкреслено бачення Вашингтоном нового статусу Китаю як глобального центру сили і важливого партнера США у вирішенні глобальних проблем.

В листопаді 2009 р. відбувся візит президента Обама до Китаю, під час якого наголошувалося, що США не намагаються стримувати піднесення Китаю і вітають його як сильного, процвітаючого й успішного члена спільноти націй. Проте з кінця 2009 р. почалося помітне погіршення американсько-китайських відносин, що було оцінено експертами в термінах початку «другої холодної війни».

Вирішальний вплив на американсько-китайські відносини мали успадковані з попереднього періоду проблеми фінансового і торгівельного характеру, пов'язані з існуванням значного торгівельного дефіциту США в торгівлі з КНР, що загострилися в умовах глибокого спаду американської економіки під впливом глобальної кризи. Дискусії стосувалися двох основних проблем – обмінного курсу юаня і американського боргу. Починаючи з 2008 р., Китай став основним кредитором США. В умовах глобальної фінансової кризи китайські інвестиції в боргові зобов'язання США різко зросли. Значною мірою інвестиції Китаю в державний борг США були пов'язані з тим, що американський ринок залишався критично важливим для експортно-орієнтованої китайської економіки (перед кризою на США доводилося близько 19 % експорту КНР). Рівноцінний ринок в близькій перспективі Китай знайти не міг. Якщо станом на січень 2008 р. в американській урядові облігації було вкладено 492,6 млрд. дол. золотовалютних резервів КНР, на травень 2009 р. – вже 801,5 млрд. дол. Станом на травень 2011 р. Китай володів 36 % усіх іноземних боргових зобов'язань американського уряду (16 % усього державного боргу США). У серпні 2011 р. вони склали 1 трлн дол. [6].

Така ситуація створювала значні ризики як для США, так і для КНР. Курс

адміністрації Обами на здешевлення долара та обмеження імпорту викликав стурбованість Пекіну, в інтересах якого було збереження міцного долара та стабільного обмінного курсу американської валюти, безперешкодний експорт китайської продукції на американський ринок. Від цього залежали безпека китайських інвестицій в боргові зобов'язання США та економічне становище самого Китаю. Вашингтон, у свою чергу, критикував Пекін за штучне заниження обмінного курсу юаню, що створювало переваги для китайського експорту на американський ринок і спричинило значний дефіцит США й інших країн в торгівлі з Китаєм, а врешті – глобальний фінансовий дисбаланс.

Значною мірою охолодженню відносин сприяли заходи Вашингтону, спрямовані на повернення лідерства США в Південно-Східній Азії (ПСА) і більш широкому Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР), втраченого внаслідок Азійської фінансово-економічної кризи 1997-1998 рр. й глобальної війни з тероризмом за адміністрації Дж. У. Буша. Вони виявилися у зміцненні військово-політичних відносин США з союзниками; в інтенсивних контактах з АСЕАН; в поглибленні співробітництва в сфері оборони з Індонезією, налагодженні стратегічного партнерства з В'єтнамом і військового співробітництва з Камбоджею, у встановленні нового стратегічного партнерства з Новою Зеландією тощо. В березні 2010 р. США рішуче стали на бік Республіки Корея в конфлікті з КНДР через затоплення судна «Чеонан»; у вересні 2010 р. під час японсько-китайського конфлікту через о-ви Сенкаку одразу виступили на боці Японії, заявивши, що ця територія покривається американсько-японським оборонним договором.

Відбулося активне залучення Вашингтона як посередника до урегулювання ситуації в Південно-Китайському морі, де відновилися давні суперечності між країнами-претендентами через о-ви Спратлі. Держсекретар Х.Клінтон заявила на ханойському саміті АСЕАН в жовтні 2010 р., що багатостороннє рішення давніх диспутів в Південно-Китайському морі є сферою національних інтересів США, оголосивши таким чином про «повернення»

США до Південно-Східної Азії в контексті питання морської безпеки і «свободи морів». Найбільш чутливим питанням для Пекіну був продаж американської зброї Тайваню. Усі ці акції сприймалися керівництвом КНР як антикитайські і розглядалися в термінах здійснення США стратегії стримування.

Водночас зростання взаємозалежності Вашингтону і Пекіну, особливо в фінансово-економічній сфері, примушувало їх координувати свою політику в рамках двостороннього діалогу. Сигналом до поступового покращення двосторонніх відносин став успішний візит до США президента КНР Ху Цзінтао в січні 2011 р. В травні 2011 р. США відвідав начальник генерального штабу НВАК генерал Чен Бінгде, що стало важливим кроком для відновлення військових зв'язків між двома країнами. В червні 2011 р. відбулися перші американсько-китайські консультації зі справ Азійсько-Тихоокеанського регіону тощо. За таких обставин в травні-червні 2011 р. Вашингтон уник критики Китаю за чергові інциденти в Південно-Китайському морі, заявивши, що США не підтримують жодну сторону. На щорічній конференції з безпеки в Сінгапурі (червень 2011 р.) секретар оборони США Р.Гейтс відзначав, що військові відносини між двома країнами після регресу останніх років перебувають на «позитивній траєкторії».

В серпні 2011 р. на запрошення віце-президента КНР Сі Дзінпіна Китай відвідав віце-президент США Джо Байден. Під час переговорів, що відбулися через тиждень після історичного пониження кредитного рівня США, йшлося про домінування у відносинах між двома державами економічних проблем, про їх «відповідальність» зміцнити координацію макроекономічної політики, щоб разом відновити впевненість інвесторів і глобальну економічну стабільність [7]. Водночас метою переговорів було зміцнення контактів з майбутнім поколінням китайських лідерів, оскільки очікується, що саме Сі Дзінпін очолить партію в 2012 р. і буде обраний президентом в 2013 р.

Суперечливий вплив на американсько-китайські відносини мало азійсько-тихоокеанське турне президента Обами в

листопаді 2011 р., під час якого він взяв участь в саміті АТЕС (Гонолулу, Гавайї), в третьому саміті «АСЕАН-США» і Східно-азійському саміті (Балі, Індонезія), відвідав Австралію, провів двосторонні зустрічі з лідерами Індії, Індонезії, Малайзії, Філіппін. Виступаючи з програмною промовою в австралійському парламенті, Б. Обама оприлюднив рішення своєї адміністрації зробити присутність в АТР «основним пріоритетом» зовнішньої політики США. У зв'язку з цим, за його словами, скорочення оборонних витрат США не відбудеться за рахунок АТР: *«Ми будемо постійно зміцнювати наші можливості... Наші постійні інтереси в регіоні вимагають нашої постійної присутності. Сполучені Штати є Тихоокеанською державою і ми тут для того, щоб залишитися»* [8].

Нова азійсько-тихоокеанська стратегія США була підсумована заступником держсекретаря, головою Бюро зі східноазійських і тихоокеанських справ К. Кемпбеллом у шести основних позиціях: по-перше, поглиблення і розширення альянсів з Японією, Республікою Кореєю, Австралією, Таїландом й Філіппінами; по-друге, будівництво нових партнерств з новими регіональними гравцями – Китаєм, Індією, Сінгапуром, Індонезією, В'єтнамом, Малайзією і Новою Зеландією; по-третє, збільшення зобов'язань і взаємодії з регіональними інституціями АСЕАН, АРФ, Східноазійський саміт і Форум тихоокеанських островів; по-четверте, здійснення політики забезпечення більш територіально розосередженого, операційно гнучкого, політично стійкого становища військових сил у регіоні; по-п'яте, робота в напрямку просування вільної торгівлі й створення кращих умов для американського бізнесу; по-шосте, просування прав людини і демократичних цінностей від В'єтнаму до Бірми [9].

Ініціативи адміністрації Обама, висунуті в ході його Тихоокеанського турне (про створення першої тривалої присутності США в Австралії, про посилення значення Східноазійського саміту після вступу до нього США на противагу форуму «АСЕАН+3» тощо) викликали негативну реакцію Пекіну і

були розцінені в термінах «стримування», незважаючи на постійні заяви адміністрації Обама, що поглиблення відносин з країнами АТР не відбувається за рахунок Китаю, що розширення зв'язків з Китаєм є її пріоритетним завданням. Хоча, виступаючи на регіональних самітах в листопаді 2011 р., президент Обама зайняв більш наступальну позицію по відношенню до Китаю, закликавши Пекін «грати за правилами»: *«Ми хочемо й далі розвивати конструктивні відносини з китайським урядом, але будемо твердим, наполягаючи на тому, щоб він діяв за тими ж правилами, що й усі»* [10].

Цю тезу президент Обама повторив і під час зустрічі з віце-президентом КНР Сі Дзінпіном в ході його візиту до Вашингтону в лютому 2012 р.: *«США вітають мирне зростання Китаю»*, але прагнуть працювати з Китаєм за одними й тими ж правилами, коли йдеться про світову економічну систему. Це передбачає здійснення Китаєм практики чесної торгівлі, що призведе до більш збалансованих торгівельних потоків Китаю не лише з США, але також з усім світом. Під час переговорів піднімалося також питання про дотримання прав людини в Китаї, що знову стало пріоритетним в порядку денному адміністрації Обама в умовах передвиборчої президентської кампанії.

В квітні-травні 2012 р. значного резонансу набула «справа Чен Гуанченга», сліпого китайського активіста, який, перебуваючи після ув'язнення під домашнім арештом, зміг добратися до американського посольства в Пекіні й попросити там захисту для себе і своєї сім'ї. Вона виникла напередодні третього раунду Американсько-китайського стратегічного діалогу (травень 2012 р.) і могла спричинити ускладнення в двосторонніх відносинах. Але китайські власті пішли на поступки і дозволили Чен Гуанченгу і його сім'ї залишити країну для навчання в США.

Більш серйозним приводом для погіршення двосторонніх відносин міг стати черговий філіппінсько-китайський конфлікт в Південно-Китайському морі, що розпочався в квітні 2012 р. за міліну Скарборо. Подібна ситуація мала місце в 1994 р., коли Китай окупував Риф Пангалібан, відомий як Риф Місчіф.

Цього разу Філіппіни не лише звернулися за підтримкою до свого союзника США, але й закликали філіппінську діаспору в усьому світі організувати акції протесту біля китайських посольств і консульств, щоб привернути увагу світової спільноти до неправомірних дій Пекіну.

Хоч Вашингтон знову повторив, що не підтримує в даному конфлікті жодну сторону, вже після гострого дипломатичного конфлікту між Філіппінами і КНР за острови Спратлі в Південно-Китайському морі в травні-червні 2011 р. почалося помітне зближення між Філіппінами і США. В листопаді 2011 р. підтверджено союзні зобов'язання між двома країнами за договором 1951 р., визначено спільне бачення стратегічного, політичного, економічного співробітництва в XXI ст. В січні 2012 р. відбувся другий раунд щорічного Двостороннього стратегічного діалогу між США і Філіппінами, в квітні 2012 р. – перший двосторонній саміт у форматі «2+2» за участю міністрів закордонних справ і міністрів оборони. З іншого боку, щоб мати можливість впливати на ситуацію в Південно-Китайському морі без конфронтації з Китаєм держсекретар Клінтон закликала конгресменів ратифікувати Конвенцією ООН про морське право (1982 р., вступила в силу в 1994 р.) до кінця 2012 р. В кінці травня 2012 р. вона виступила з обґрунтуванням цієї ідеї перед сенатським комітетом конгресу з міжнародних справ [11].

Значне зростання впродовж останніх років оборонного бюджету КНР та «брак прозорості» у величезних військових витратах Пекіну викликає серйозну стурбованість у регіоні. За інформацією «Таймс оф Індія», в 2011 р. військовий бюджет Китаю зріс на 12,7 % (до 91,5 млрд. дол.), в 2012 р. – ще на 11,2 %. Основним двигуном такого зростання вбачається прагнення Пекіну втримати США від втручання на сусідні до Китаю території, передусім Тайвань [12].

Сприятливим тлом для посилення наступальної позиції Китаю в Тихому океані є значне зменшення загального розміру американського флоту. Якщо на початку 1990-х в ньому нараховувалося близько

600 суден, в 2012 р. – лише 285, приписаних до двох океанів майже порівну. В цьому контексті привертає увагу заява міністра оборони США Леона Панетти на щорічній конференції з проблем безпеки в Сінгапурі в червні 2012 р., згідно з якою, в рамках нової стратегії збільшення військової присутності США в АТР впродовж кількох наступних років Пентагон здійснить передислокацію флоту, в результаті чого до 2020 р. в АТР буде розмішено близько 60 % його складу [13].

Підтримуємо думку, що суперництво військово-морських стратегій має найбільш негативний вплив на американсько-китайські відносини. Китайській стратегії «заборони доступу» шляхом використання підводних човнів й анти-корабельних балістичних ракет, зайняття стратегічних рубежів у Південно-Китайському морі, протистоїть американська стратегія «розсіювання», забезпечення більш територіально розосередженого, операційно гнучкого, політично стійкого становища військових сил у регіоні. Обидві сторони запевняють, що розгортання їхніх сил в Тихому океані не загрожує іншій стороні, проте об'єктивно посилення безпеки однієї держави веде до зменшення безпеки іншої; розкручується спіраль їх взаємної невпевненості у власній безпеці, що створює підґрунтя для серйозних ускладнень у двосторонніх відносинах в майбутньому.

Водночас очевидним є прагнення обох держав уникнути загострення двосторонніх відносин. Тим більше, в «політичному» 2012 р., в кінці якого в обох державах розпочнеться зміна влади. Тож під час четвертого щорічного раунду стратегічного діалогу між США і Китаєм, що відбувся в Пекіні усього через кілька днів після американсько-філіппінського саміту в форматі «2+2» (травень 2012 р.), у виступах Держсекретаря Х. Клінтон і Державного радника КНР Дай Бінго звучала теза, що обидві сторони повинні уникнути історичних аналогій між державою, що намагається утримувати статус-кво, і державою, що піднімається. За словами Х. Клінтон, *«Разом США і Китай намагаються зробити щось безпрецедентне в історії – написати нову відповідь на старе питання, що відбувається,*

коли зустрічаються держава, що встановила свою владу, і держава, що піднімається... Наші країни і наші народи отримують набагато більше від співробітництва, ніж від конкуренції, тому ми віддані здійсненню позитивних, кооперативних, усебічних відносин» на двосторонньому, регіональному і глобальному рівні» [14]. Крім вищезазначених чинників, критично важливою для Вашингтона є підтримка Пекіну у врегулюванні глобальних проблем безпеки – відновлення переговорів з КНДР, особливо в умовах продовження її новим керівництвом провокацій проти сусідніх держав; проведення переговорів з Іраном; урегулювання ситуації в Сирії; зміни клімату тощо.

Таким чином, за адміністрації Б. Обама американсько-китайські відносини продовжують характеризуватися періодами потепління й охолодження, що відповідає характеру їх відносин «співробітництва-суперництва». Крім невирішених проблем в фінансово-торгівельній сфері, негативний вплив на двосторонні відносини мають заходи Вашингтону, спрямовані на повернення лідерства США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, які супроводжуються зміцненням військових альянсів США і нарощуванням присутності американ-

ських ВМС в регіоні. Вони вступають в протиріччя з більш наступальною регіональною політикою Китаю, в тому числі в Південно-Китайському морі, що супроводжується значним зростанням військових витрат КНР. Перевагою США є існування системи військово-політичних союзів у регіоні, зміцненої й адаптованої адміністрацією Обама до нових умов; зацікавленість регіональних держав у збереженні американської присутності як гаранта стабільності і балансу сил в АТР. Перевагою Китаю – фінансова й економічна влада, що перетворила його на рушійну силу економічного зростання регіону, а також велика китайська діаспора й спільні культурні цінності з азійськими націями регіону. Зростаюча взаємозалежність двох держав у фінансово-економічних питаннях, у вирішенні регіональних і глобальних проблем, в реформуванні глобальних інституцій і формуванні нового світового порядку примушує їх розвивати інтенсивний діалог на найвищому рівні, уникати конфронтації й шукати взаємовигідних компромісних рішень, що можливо лише за умови подальшого здійснення політики самостримування і «розумної влади».

Джерела та література

1. Sino-American Relations. Challenges Ahead / Ed. by Yufan Hao. – Farham, Surrey, England; Burlington, VT, USA, 2010; Halper, Stefan. The Beijing Consensus. – New York, 2010; Swaine, Michail D. America's Challenge. Engaging a Rising China in the Twenty-first Century. Washington, D.C., 2011, etc.
2. Шевчук О. В. Китай між США і Росією: геостратегічні відносини. – Миколаїв, 2008; Шевчук О. В. Система безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону: фактори формування і тенденції розвитку. – Миколаїв, 2010; Головченко В. І. Американсько-китайські взаємини й формування поліцентричної системи міжнародних відносин // США і світ: XXI століття. Колективна монографія пам'яті Є. Камінського. – К., 2012; Городня Н. Д. Еволюція американсько-китайських відносин в перше пост-біполярне десятиліття // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2011. – № 108. – С. 7-10, ін.
3. Obama, Barack. Renewing American Leadership // Foreign Affairs. – Vol. 86, No. 4. – July-August 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://find.galegroup.com.proxy.lib.umich.edu/itx/start.do?prodId=ITOF>
4. Brzezinski, Z. The Group of Two that could change the world // Financial Times. – 2009, January 13 [Електронний ресурс] / Financial Times. – Режим доступу: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/d99369b8-e178-11dd-afa0-0000779fd2ac.html>
5. Remarks at Plenary Session of the U.S.-China Strategic and Economic Dialogue. Remarks Hillary Rodham Clinton, Secretary of State, Washington, DC, July 27, 2009 [Електронний ресурс] / U.S. Department of State. – Режим доступу: <http://www.state.gov/secretary/rm/2009a/july/126521.htm>
6. Gorodnia, Nataliya. China's 21st Century Financial Foreign Policy // Китаєзнавчі дослідження. Збірка наукових праць. Том 1. – Київ: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, Українська асоціація китаєзнавців, 2011. – Р. 44 [Електронний ресурс] / Українська асоціація китаєзнавців. – Режим доступу: http://www.sinologist.com.ua/ukr/ukr_ch_st_2011.html
7. Biden: US-China relations crucial to economic stability. 18 August 2011 / BBC News. – Режим доступу: // <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-14570137>

8. Remarks By President Obama to the Australian Parliament [Електронний ресурс] / The White House. President Barack Obama. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament>
9. The U.S.-Philippines Alliance: Deepening the Security and Trade Partnership. Kurt M. Campbell Assistant Secretary, Bureau of East Asian and Pacific Affairs. Testimony Before the House Committee on Foreign Affairs Subcommittee on Terrorism, Nonproliferation and Trade, Washington, DC, February 7, 2012 [Електронний ресурс] / U.S. Department of State. – Режим доступу: <http://www.state.gov/p/eap/rls/rm/2012/02/183494.htm>
10. News Conference by President Obama [Електронний ресурс] / The White House. President Barack Obama. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/photos-and-video/video/2011/11/13/president-obama-holds-press-conference-apec-summit#transcript>
11. The Law of the Sea Convention (Treaty Doc. 103-39): The U.S. National Security and Strategic Imperatives for Ratification. Hillary Rodham Clinton. Secretary of State. Testimony before the Senate Committee on Foreign Relations Washington, DC, May 23, 2012 [Електронний ресурс] / U.S. Department of State. – Режим доступу: <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/05/190685.htm>
12. Chinese military spending a «threat» Japan [Електронний ресурс] / The Times of India. – Режим доступу: [http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2012-06-02/rest-of-world/31983071_1_defence-spending-military-budget-military-spending; China hikes defence spend 13% to \\$91,5 billion](http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2012-06-02/rest-of-world/31983071_1_defence-spending-military-budget-military-spending; China hikes defence spend 13% to $91,5 billion) [Електронний ресурс] / Ibidem. – Режим доступу: http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2011-03-04/china/28657791_1_defence-budget-defence-expenditure-defence-spending, in.
13. Panetta: Pentagon to shift warships to Pacific [Електронний ресурс] / Associated Press. – Режим доступу: <http://news.yahoo.com/panetta-pentagon-shift-warships-pacific-010731386.html>
14. Remarks Hillary Rodham Clinton Secretary of State, Victoria Nuland Department Spokesperson, Secretary of the Treasury Timothy Geithner, China, May 4, 2012 [Електронний ресурс] / U.S. Department of State. – Режим доступу: <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/05/189315.htm>

Рецензенти: Колісниченко А. І., д.і.н., проф.
Тригуб П. М., д.і.н., проф.

© Городня Н. Д., 2013

Дата надходження статті до редколегії 02.07.2012 р.